

PRÁVNĚ-ÚČETNÍ PROBLÉMY VLASTNÍHO KAPITÁLU¹

Legal and Accounting Issues Concerning Equity

Jiří Pelák

Přístup účetnictví k nerealizovaným ziskům

Účetnictví v moderní historii v podstatě vždy řešilo, zda a jak vykazovat nerealizované zisky. V účetním modelu jsou v zásadě možné pouze tři reakce na existenci nerealizovaného zisku. Všechny tři v současném účetnictví existují:

- (a) nerealizovaný zisk nebude vykázán,
- (b) nerealizovaný zisk bude vykázán v zisku (tj. ve výsledku hospodaření),
- (c) nerealizovaný zisk bude vykázán přímo ve vlastním kapitálu (tj. ve fondech).

Nebude-li nerealizovaný zisk vůbec vykázán, není potřeba žádné zvláštní úpravy. V takovém případě účetnictví nepodává informaci o zbohatnutí společnosti (vznikne tzv. tichá rezerva), tudíž není ani co vyplácet (Fireš, Zelenka, 1997). V českém, nebo i v mezinárodním účetnictví se s tímto řešením setkáváme například u podnikem využívaného dlouhodobého hmotného majetku či u zásob.

Pokud dojde k vykázání nerealizovaného zisku, je možné, že tento zisk nebude vykázán žádným zvláštním způsobem, nýbrž se stane součástí běžného realizovaného zisku. Takovým případem je vykazování např. nerealizovaných zisků z kurzových rozdílů u držení deviz a cizoměnových pohledávek a závazků, nebo u cenných papírů určených k obchodování. Zvýšení jejich ocenění v účetnictví se promítá jako zvýšení výsledku hospodaření (ve stávajícím chápání českého účetnictví).

Také je možný třetí způsob, kdy se zvýšení hodnoty aktiv vykáže jako zvýšení vlastního kapitálu (jde o zbohatnutí společnosti, jehož je vlastní kapitál měřítkem), ale mimo zisk. Tímto způsobem se demonstruje to, že se kapitál společnosti sice zvýšil díky tomu, že se zhodnocují její aktiva, ale těžko se toto zvýšení dá označit za výsledek aktivní činnosti managementu společnosti.

Reakce práva na účetní přístupy

Je zřejmé, že jakákoli reakce obchodního práva z hlediska ochrany věřitele na nevykazované nerealizované zisky je zbytečná. Ochrana spočívá v samotném nevykázání. Je-li zbohatnutí společnosti oficiálně „neznámé“, a tudíž je nelze ze společnosti vyplatit, věřitel nemusí mít obavy ze snížení majetkové podstaty podniku.

V případě vykazování nerealizovaných zisků, má obchodní právo na výběr ze tří možností:

- (a) výplatu vykázaných nerealizovaných zisků zakázat,
- (b) určit hranici, které vykazané nerealizované zisky lze a které nelze vyplatit,
- (c) výplatu vykázaných nerealizovaných zisků zcela povolit.

Ad a) Pokud by šlo o zakázání výplaty všech nerealizovaných zisků, muselo by právo definovat rozdíl mezi realizovanými a nerealizovanými zisky. To může být obtížné a v řadě případů zbytečné. Pokud by například nebylo možné vykázat zisk ze zhodnocení obchodovaných cenných papírů určených k obchodování, společnostem se nabízí tyto papíry

¹ Tento článek je zpracován jako jeden z výstupů projektu Grantové agentury ČR "Analýza nákladů a přínosů přechodu na IFRS v českých veřejně obchodovaných společnostech" (registrační číslo GA 402/08/748).

prodat a ihned je koupit zpět. Nerealizovaný zisk lze nahradit realizovaným v podstatě za poplatek makléři.

Účetnictví navíc řadu nerealizovaných zisků vykazuje smíšeně s realizovanými zisky (např. zisky z kurzových rozdílů). Pokud by nedošlo k radikální změně stávajícího účetnictví, pro takové rozhodování by chyběla informační základna a byly by tu komplikace se sledováním historických informací (tj. realizovaných a nerealizovaných zisků minulých let).

Ad b) V případě (b) se k problémům z bodu (a) přidává navíc problém se stanovením hranice mezi různými typy nerealizovaných zisků. Některé nerealizované jsou již tak zažité (např. z přepočtu deviz), že nad nimi málokdo pochybuje, jiné (např. z realizovatelných cenných papírů) vyvolávají debaty (Kříž, 2008).

Pokud by obchodní právo zvolilo tento přístup, jediným rozumným možným řešením je převzít segmentaci nerealizovaných zisků z účetnictví: ty nerealizované zisky, které by byly vykázány v zisku (výsledku hospodaření), by bylo možné vyplácet, nerealizované zisky vykazované ve fondech ne.

Problém tohoto řešení nespočívá ani tak v tom, že v průběhu času se dělení nerealizovaných zisků může měnit (nerealizovaný zisk vykazovaný ve výsledku hospodaření se po změně účetních pravidel začne vykazovat přímo v kapitálu a naopak), ale také v tom, že poslední vývoj účetnictví naznačuje postupné sblížování těchto kategorií. Už nyní je IFRS vykazují společně v rámci tzv. úplného výsledku (comprehensive income). Je tedy otázkou času, jak dlouho takové členění v účetnictví přetrvá (Mejzlík, 2008).

Pokud by nerozdělitelné vykázané nerealizované zisky chtělo právo definovat samo, mohlo by tak činit pouze výčtem a ještě by muselo reagovat na to, které nerealizované doposud nevykazované zisky by se měly začít vykazovat a naopak.

Toto řešení je v současné době preferováno veřejnou odborností z následujících důvodů:

- i. Účetní toto řešení preferují z toho důvodu, že nerealizované zisky účtují proti kapitálovým fondům. V případě, kdyby tyto složky kapitálu byly rozděleny, nebylo by proti čemu zaúčtovat pozdější odúčtování či znehodnocení dotyčných aktiv. Tento argument je samozřejmě zcela mylný, způsob účtování nemůže omezovat majitele společnosti ve výplatách toho, na co mu obchodní právo přiznává nárok. Navíc lze lehce najít jiný způsob účtování.
- ii. Řada odborníků označuje tyto kapitálové fondy za „vázané“ ve smyslu obchodního zákoníku. Tato argumentace také není správná, protože vázanost obchodní zákoník chápe jako kapitálové krytí vlastníky nebo zákonem definovaných výdajů, nikoli „viditelný“ vztah mezi aktivy a pasivy. Smyslem vázanosti je zabránit odlivu určitého objemu aktiv ze společnosti, které mají již nyní definované budoucí určení (aniž by ovšem tato aktiva sama byla definována). Fondy vzniklé z přecenění aktiv ovšem nepředstavují vydefinování kapitálu určeného na krytí budoucích výdajů. Je to prostý efekt zbohatnutí společnosti.

V tomto smyslu je tedy irelevantní, zda fondy vznikly v důsledku přecenění aktiv, ke kterým jsou tyto fondy vázány (např. přecenění realizovatelných cenných papírů), nebo z přecenění aktiv, aniž by tato vazba byla účetně zřejmá (např. při přeměnách společností).

- iii. Bez ohledu na to, jak je obtížné rozlišit, které nerealizované zisky jsou „spíše realizované“ (jako např. kurzové rozdíly nebo přecenění cenných papírů k

obchodování) a jaké „spíše nerealizované“ (jako např. přecenění realizovatelných cenných papírů), řada odborníků má svůj pevný názor na to, kde by ta hranice měla být. Používá se alegorie s čuníkem, který sice tloustne (aktiva se zhodnocují), ale tento přírůstek není ještě upečen a není tedy připraven ke konzumování (k výplatě). Moment „opečení“ a tedy moment „spíše realizace“ je opět to, na čem je obtížné dosáhnout shody, protože věcné argumenty nejsou k dispozici.

- iv. Argumentuje se také tím, že nerealizované zisky se stanou realizovanými, a proto by neměly být vypláceny v té době, kdy jsou nerealizované (Kříž, 2008). Tento argument však lze těžko akceptovat, protože jeho předpokladem je domněnka, že je možné vyplácet pouze realizovaný zisk. Je-li argument založen na takovém předpokladu, těžko může přispět do diskuse, zda vyplácet realizované nebo i nerealizované zisky.

Ad c) Řešení, které by umožnilo výplatu všech nerealizovaných vykázaných zisků, je technicky nejméně obtížné a legislativně velmi elegantní. Obchodní právo si pouze samo vydefinuje nerozdělitelné položky (jako např. základní kapitál, rezervní fondy² apod.).

Ač je toto řešení evidentně nejlepším řešením z hlediska legislativní jednoduchosti, je nutné toto i předešlá řešení podrobit závažnějšímu kritériu: a to tomu, jakým způsobem naplňují smysl omezování výplat ze společností, tj. ochranu věřitelů.

Ochrana věřitelů je nicméně pouze součástí komplexnějšího cíle, kterým je rovnováha práv vlastníků a věřitelů společností. Tato rovnováha je klíčem k nalezení odpovědi na hledané otázky, tj. kde stanovit hranici vyplatitelnosti kapitálu.

Abstrakt

Tento článek se věnuje problematice rozdělování nerealizovaných zisků. Snaží se identifikovat argumenty pro takovou diskusi. Diskutován je smysl ochrany věřitele, rovnováha práv společníků a věřitelů, koncepty zachování majetkové podstaty a účetní aspekty tohoto problému. Článek jasně definuje roli účetnictví a roli práva a dále vazby mezi těmito dvěma systémy. Autor se přiklání spíše k distribuci nerealizovaných zisků a to pro dostatečnou ochranu věřitele při akceptovaném stávajícím konceptu zachování majetkové podstaty společnosti.

Klíčové slová: rozdělování zisku, ochrana věřitelů

Summary

The paper focuses on distribution of unrealized profits. It identifies arguments for such a discussion. Substance of creditor protection, equivalent rights for shareholders and creditors, capital maintenance concepts and accounting aspects of this phenomena are discussed. The paper clearly states and distinguishes the position of accounting and law and identifies relationships between both systems. The author tends to distribution of unrealized profits for sufficient creditor protection under contemporary capital maintenance concept.

Key words: distributions to shareholders, creditor protection.

² Samozřejmě, že bude problém definovat rezervní fond a přiděly do něj, pokud by se zůstalo u zisku. Příděl do rezervního fondu by musel být definován jako část přírůstku disponibilních zdrojů. Ještě elegantnějším řešením by bylo rezervní fond zcela zrušit, jeho význam v ochraně věřitelů je zřejmě marginální.

JEL klasifikace: K22, M48

Použitá literatura

- [1] Eidenmüller H., Grunewald, B., Noack, U.: Minimum Capital in the System of Legal Capital. In: Lutter, M.: Legal Capital in Europe (European Company and Financial Law Review), de Gruyter Recht, 2006. ISBN: 3899493397.
- [2] Engert A.: Life without Legal Capital: Lessons from American Law. In: Lutter, M.: Legal Capital in Europe (European Company and Financial Law Review), de Gruyter Recht, 2006. ISBN: 3899493397.
- [3] Fireš, B., Zelenka, V.: Oceňování aktiv a dluhů v účetnictví. 2. rozšíř. vyd. Praha : Management Press, 1997. 173 s. ISBN 80-85943-24-7.
- [4] Fleischer, H.: Disguised Distributions and Capital Maintenance in European Company Law. In: Lutter, M.: Legal Capital in Europe (European Company and Financial Law Review), de Gruyter Recht, 2006. ISBN: 3899493397.
- [5] Kuhner, Ch.: The Future of Creditor Protection through Capital Maintenance Rules in European Company Law - An Economic Perspective. In: Lutter, M.: Legal Capital in Europe (European Company and Financial Law Review), de Gruyter Recht, 2006. ISBN: 3899493397.
- [6] Kříž, P.: Ještě několik poznámek k přeměnám společností. Auditor 9/2008. Komora auditorů České republiky, 2008. ISSN 1210-9096.
- [7] Lutter, M.: Legal capital of public companies in Europe - Executive summary of consideration by the expert group on "Legal Capital in Europe". In: Lutter, M.: Legal Capital in Europe (European Company and Financial Law Review), de Gruyter Recht, 2006. ISBN: 3899493397.
- [8] Mankowski, P.: Does contract suffice to protect the creditors of a company and their interests?. In: Lutter, M.: Legal Capital in Europe (European Company and Financial Law Review), de Gruyter Recht, 2006. ISBN: 3899493397.
- [9] Mejzlík, L.: Jak dál při tvorbě IFRS? Český finanční a účetní časopis, 2008, roč. 3, č. 3, s. 4–5. ISSN 1802-2200.
- [10] Veil, R.: Capital Maintenance - The regime of the Capital Directive versus versus Alternative systems. In: Lutter, M.: Legal Capital in Europe (European Company and Financial Law Review), de Gruyter Recht, 2006. ISBN: 3899493397.

Kontakt

Jiří Pelák, Ing. Ph.D., katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, VŠE v Praze, nám. W. Churchilla 4, Praha 3, 130 67. pelak@vse.cz